

Znikający partnerzy: konsekwencje zamachów stanu w Sahelu dla unijnej polityki bezpieczeństwa

Łukasz Maślanka

Seria zamachów stanu w państwach Sahelu sprawiła, że polityka bezpieczeństwa UE wobec tego regionu znalazła się w impasie. Unia postrzega go jako obszar swojego rozszerzonego południowego sąsiedztwa, a najbardziej koncentruje się na partnerstwie z grupą pięciu państw skupionych wokół platformy G5 Sahel. Szczególne zainteresowanie regionem wykazuje Francja, od 2013 r. zaangażowana w walkę z grupami dżihadystycznymi zagrażającymi integralności terytorialnej leżących tam państw. Pomoc UE i jej członków – przy jednoczesnym braku sukcesów lokalnych elit w rozwiązywaniu gospodarczych i społecznych problemów ludności – przyczyniła się do wzmocnienia potęgi i roli sił zbrojnych państw G5. Kolejne zamachy stanu w Czadzie, Mali, Burkina Faso i Nigrze doprowadziły do głębokiego kryzysu w ich relacjach z członkami Unii, zwłaszcza z Francją, oraz do uaktywnienia się w regionie rosyjskiej prywatnej firmy wojskowej Grupa Wagnera. Kontrowersyjne rezultaty i ograniczone możliwości prowadzenia misji i operacji wojskowych wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO) w południowym sąsiedztwie stawiają pytania o przyszłość reagowania kryzysowego UE i rozwijania jego struktur. Zmniejszenie zaangażowania Unii w Sahelu może rodzić szanse na wzrost jej aktywności w ramach WPBiO we wschodnim sąsiedztwie oraz intensywniejszy postęp projektów kluczowych z punktu widzenia wzmocnienia obrony zbiorowej w NATO.

UE wobec państw Sahelu: współpraca polityczna

Orędowniczką rozwoju relacji UE z Sahelem była Francja, dawniej go kolonizująca, a od lat sześćdziesiątych XX wieku prowadząca aktywną politykę współpracy z nowo powstałymi tam państwami. „Europeizacja” kursu Paryża wobec regionu ma na celu zmniejszenie jej kosztów, a także neutralizację stale wysuwanych oskarżeń o pozostawanie w paradygmacie podejścia nekolonialnego. Zgodnie z argumentacją Francji – podzielaną m.in. przez Włochy, Hiszpanię czy Niemcy – UE powinna brać aktywny udział w stabilizacji Sahelu z obawy przed konsekwencjami dla własnego bezpieczeństwa. Do głównych zagrożeń zalicza się rozwój grup dżihadystycznych (w tym możliwe przerzucenie ich działalności na terytorium Europy) oraz niekontrolowaną migrację (Sahel należy do obszarów o największym przyroście demograficznym na świecie).

W 2011 r. opublikowano Strategię Unii Europejskiej na rzecz bezpieczeństwa i rozwoju w regionie Sahelu¹. Zakładała ona zintegrowane podejście do tego obszaru, gdyż uznaje, że kwestie jego bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczo-społecznego są ze sobą ściśle powiązane². Działania UE miały być oparte na czterech filarach:

- 1) wsparciu dla rozwoju regionu, dobrego zarządzania nim i rozwiązywania konfliktów międzypaństwowych,
- 2) polityce i dyplomacji,
- 3) bezpieczeństwie i praworządności,
- 4) walce z terroryzmem i radykalizacją.

Ciągłe pogarszanie się sytuacji w Sahelu – zwłaszcza wojna domowa w Mali oraz prowadzona od stycznia 2013 r. francuska interwencja wojskowa – sprawiło, że UE nadała pierwszeństwo wzmocnieniu bezpieczeństwa (a nie kwestiom rozwojowym i humanitarnym). Podejście to znalazło odzwierciedlenie w unijnym Regionalnym Planie Działania dla Sahelu na lata 2015–2020³, który skupiał się na:

- 1) prewencji i przeciwdziałaniu radykalizacji,
- 2) stwarzaniu odpowiednich warunków dla młodych,
- 3) migracji, mobilności i zarządzaniu granicami,
- 4) walce z przemytem i przestępczością zorganizowaną.

Oprócz napiętej sytuacji bezpieczeństwa w Sahelu na taki dobór priorytetów wpływały trwający wówczas w Europie kryzys migracyjny oraz łącząca się z nim seria zamachów terrorystycznych we Francji i w Belgii.

Niewielkie sukcesy w stabilizacji regionu i rosnące niezadowolenie jego ludności ze współpracy z państwami zachodnimi, a także pucze wojskowe następujące w kolejnych krajach Sahelu od 2020 r. doprowadziły do wzmożonej krytyki polityki zwłaszcza Francji, ale też całej UE. Wskazywano, że pomoc Zachodu – nakierowana na wzmocnienie armii i sił bezpieczeństwa – sprawiła, że struktury siłowe są jedynym funkcjonującym elementem tamtejszych aparatów państwowych. Taki stan rzeczy z jednej strony pozwalał im cieszyć się poparciem mieszkańców, a z drugiej – zachęcał kadrę oficerską do odchodzenia od apolityczności i do obalania prawowitych władz. Zmianę sytuacji miało przynieść zdecentralizowanie udzielanego wsparcia oraz uzależnienie go od postępów we wprowadzeniu reform, transparentności działań i przestrzegania praw człowieka. Efektem tych refleksji były konkluzje Rady UE z kwietnia 2021 r.⁴

Niestabilność wewnętrzna w państwach Sahelu i konflikty z ich władzami sprawiły, że UE starała się wpisywać swoje posunięcia w kooperację z organizacjami regionalnymi i Unią Afrykańską. Budowaniu jedności wokół strategii przeciwdziałania terroryzmowi miało służyć powołanie w 2014 r. grupy G5 Sahel (składającej się z Burkina Faso, Czadu, Mali, Mauretanii i Nigru). Rozszerzyło to aktywność UE – dotychczas ograniczoną do ostatnich z wymienionych państw – na dwa pierwsze⁵. Zamachy stanu w Mali (2020 r.), Burkina Faso (2022 r.) i Nigrze (2023 r.) doprowadziły do marginalizacji G5. Znaczenia dla UE z punktu widzenia jej poczynań dyplomatycznych nabrała Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS), której najważniejsi członkowie (przede wszystkim Nigeria) negatywnie zareagowali na przejmowanie władzy w kolejnych krajach Sahelu przez junty wojskowe.

¹ *Strategy for Security and Development in the Sahel*, European Union External Action Service, eeas.europa.eu.

² B. Przybylska-Maszner, *Strategia Unii Europejskiej na rzecz bezpieczeństwa i rozwoju w regionie Sahelu. Między polityczną wolą oddziaływania a realnym wpływem na sytuację w regionie*, „Forum Politologiczne”, t. 17, 2014, s. 123–140, za: cejsh.icm.edu.pl.

³ *Council conclusions on the Sahel Regional Action Plan 2015–2020*, Rada UE, 20.04.2015, consilium.europa.eu.

⁴ *Council conclusions on the European Union's Integrated Strategy in the Sahel*, Rada UE, 16.04.2021, consilium.europa.eu.

⁵ E. Pichon, M. Betant-Rasmussen, *New EU strategic priorities for the Sahel. Addressing regional challenges through better governance*, European Parliamentary Research Service, lipiec 2021, europarl.europa.eu.

Obecność wojskowa UE i jej członków w regionie

W ostatnich latach podstawowym elementem wojskowego zaangażowania państw UE w Sahelu były francuskie operacje militarne. Prowadzona od stycznia 2013 r. do lipca 2014 r. operacja Serval miała na celu neutralizację działającej na północy Mali koalicji grup islamistycznych, które zagrażały pozostałej części terytorium kraju, w tym stolicy – Bamako. Paryż o pomoc wojskową poprosiły władze tego państwa, a zrealizowane wspólnie z sojusznikami (m.in. Belgią, Czadem, Mali, Niemcami, Hiszpanią, USA czy Wielką Brytanią) przedsięwzięcie z udziałem ok. 4 tys. żołnierzy (wspomaganych przez siły powietrzne i marynarkę wojenną) doprowadziło do odzyskania przez nie kontroli nad wszystkimi ważniejszymi miastami⁶.

Konieczność niedopuszczenia do odrodzenia się sił islamistycznych skutkowałą zastąpieniem Serval operacją antyterrorystyczną Barkhane, trwającą od sierpnia 2014 r. do listopada 2022 r. Obszar jej działania obejmował pogranicze Mali, Nigru i Burkina Faso, gdzie obserwowano szczególnie nasiloną aktywność grup dżihadystycznych, zarówno wywodzących się z Al Kaidy, jak i związanych z Państwem Islamskim. O ile operację Serval jednoznacznie uważa się za sukces, o tyle ocena toczącej się przez osiem lat Barkhane jest bardziej złożona⁷. Choć misji udało się doprowadzić do neutralizacji kilkudziesięciu kluczowych postaci ruchów dżihadystycznych, to taktycznym sukcesom Francuzów i ich sojuszników nie towarzyszyło wzmocnienie państw regionu. Stopniowo narastały też konflikty między ich armiami i rządami a krajami Europy⁸.

Równoległe z Francją i jej partnerami w rozbudowę sił zbrojnych Mali i Nigru włączyła się sama UE.

Miały temu służyć dwie misje woj-

skowe – trwająca od lutego 2013 r. misja szkoleniowa UE EUTM Mali oraz powołana do życia dopiero w grudniu 2022 r. partnerska misja wojskowa EUMPM Niger. Pierwsza z nich od 2020 r. teoretycznie obejmuje swoim zasięgiem nie tylko terytorium Mali, lecz także obszar wszystkich krajów należących do G5 Sahel, a w latach 2021–2022 w jej skład wchodziła również operująca w Nigrze niemiecka Grupa Zadaniowa Wsparcia Wojskowego Gazelle (MATF Gazelle). Druga nie zdążyła zaś rozpocząć działalności, gdyż wojskowy zamach stanu w Nigrze latem 2023 r. doprowadził do zawieszenia współpracy z UE. EUTM Mali zdołała do 2022 r. wyszkolić ok. 18 tys. żołnierzy. Choć mandat tej misji, przedłużony w 2020 r., ma wygasnąć w maju 2024 r., to kontekst jej aktywności uległ znacznej komplikacji w związku z zamachem stanu w Mali.

” O ile operację Serval jednoznacznie uważa się za sukces, o tyle ocena toczącej się przez osiem lat Barkhane jest bardziej złożona.

Na sytuację w Sahelu UE wpływa też poprzez operacje cywilne – misje budowania zdolności w Mali (EUCAP MALI), powołaną w 2013 r., i w Nigrze (EUCAP Niger), funkcjonującą od 2012 r. Są to misje WPBiO mające wspierać reformy sektora bezpieczeństwa, wzmacniać siły policyjne oraz wspomagać odbudowę administracji cywilnej i sądownictwa. Ich kolejny cel to dbanie o interesy bezpieczeństwa UE (np. przez walkę z przemytem oraz handlem ludźmi). Działalność misji wspiera Komórka Doradztwa i Koordynacji Regionalnej (EU RACC), czyli sieć ekspertów z zakresu bezpieczeństwa i obrony, których zadanie polega na szkoleniu lokalnych struktur do określonych zadań (np. zwalczanie terroryzmu, kryminalistyka).

Ważnym elementem zwiększania zdolności partnerów w Sahelu stał się także funkcjonujący od 2021 r. Europejski Instrument na rzecz Pokoju (EPF)⁹, do którego założeń należy pokrywanie kosztów wspólnych misji wojskowych UE. EUTM Mali otrzymała z niego ok. 40% środków wydzielonych na ten cel

⁶ P. Chapleau, G. Fernandez, SERVAL: Libérer Gao, Kidal et Tombouctou, ECPAD, Paryż 2022.

⁷ M.-A. Pérouse de Montclos, *Opération Barkhane au Sahel, à quand un vrai bilan?*, Jeune Afrique, 3.09.2023, jeuneafrique.com.

⁸ J. Guiffard, *Barkhane: échec, réussite ou bilan nuancé*, Institut Montaigne, 17.03.2023, institutmontaigne.org.

⁹ Ł. Maślanka, *Wojenny fundusz UE: sukces i niepewna przyszłość Europejskiego Instrumentu na rzecz Pokoju*, „Komentarze OSW”, nr 523, 10.07.2023, osw.waw.pl.

w latach 2021–2022 (odpowiednio 46,4 i 58,6 mln euro)¹⁰. Oprócz tego EPF dofinansował dodatkowo szkolenie armii malijskiej kwotą 24 mln euro (grudzień 2021 r.). Miał również zasilić misję EUMPM Niger i zakupić sprzęt (w tym broń) dla tamtejszych sił zbrojnych. Łącznie od lipca 2022 r. do marca 2023 r. uchwalono dla Nigru pomoc w wysokości 65 mln euro, lecz jej wypłata została wstrzymana w wyniku zamachu stanu w lipcu 2023 r. Ogółem od 2013 r. UE wydała na cywilne i wojskowe misje w tej części Afryki ok. 600 mln euro i wyszkoliła 30 tys. żołnierzy¹¹.

Po 2014 r. znacznej degradacji ulegał jednak wizerunek Francji – a w mniejszym stopniu także innych państw europejskich – wśród

» Zarówno Barkhane, jak i Takuba znalazły się w impasie w wyniku powtórnego puczu wojskowego w Mali.

mieszkańców państw Sahelu. Paryż szukał sposobu na zmniejszenie widoczności własnej obecności w regionie przy jednoczesnym zachowaniu kontroli nad prowadzonymi na jego terenie operacjami wojskowymi. Głównym przedsięwzięciem idącym w tym kierunku miała być wielonarodowa misja Takuba¹², powołana w 2020 r. z udziałem szeregu państw UE. Operowała ona na pograniczu Mali, Nigru i Burkina Faso wspólnie z armią Mali, siłami G5 Sahel, Barkhane oraz innymi aktorami. Sahel miał być również jednym z teatrów działań powstałej na wniosek Francji w 2018 r. Europejskiej Inicjatywy Interwencyjnej (E2I), skupiającej kraje europejskie zainteresowane wzmocnieniem zdolności reagowania kryzysowego poza UE i NATO. Zarówno Barkhane, jak i Takuba znalazły się w impasie w wyniku powtórnego puczu wojskowego w Mali (2021 r.), który skutkowało wycofaniem się stamtąd sił europejskich. Po początkowej relokacji do Nigru misja Takuba dobiegła końca z początkiem lipca 2022 r.

Siły państw unijnych odgrywają też istotną rolę w trwającej od 2013 r. Misji Stabilizacyjnej ONZ w Mali (MINUSMA). Uczestniczy w niej m.in. do 1,3 tys. żołnierzy z Niemiec (Bundestag przedłużył ich mandat do 2024 r.). W listopadzie 2022 r. wycofanie swoich 300 wojskowych z MINUSMA zapowiedziała Wielka Brytania. W czerwcu 2023 r. malijska junta wezwała ONZ do rozwiązania misji i natychmiastowego opuszczeniu kraju przez obce wojska.

Antyzachodni zwrot w Sahelu a zaangażowanie UE

Pomoc ze strony Unii i jej członków nie doprowadziła do całościowego wzmocnienia struktur państw Sahelu, lecz znacząco poprawiła ich zdolności wojskowe, co doprowadziło do zwiększenia roli armii w miejscowej polityce. Procesowi temu towarzyszyły spadek popularności elit rządzących i obwinianie ich o zbyt dużą zależność od Europy, w tym zwłaszcza od byłego kolonizatora – Francji. W sierpniu 2020 r. malijscy wojskowi zbuntowali się przeciwko władzom swojego państwa¹³. Rządy objęła junta kierowana przez pułkownika Assimiego Goïtę. We wrześniu 2020 r. wyznaczyła ona cywilnych prezydenta i premiera. Choć pucz spotkał się z potępieniem ONZ, Unii Afrykańskiej, ECOWAS, UE i władz Francji, to wydawało się, że współpraca wojskowa zostanie podtrzymana. Sytuację diametralnie zmienił kolejny przewrót w maju 2021 r., który doprowadził do obalenia zależnych od junty władz cywilnych i do bezpośredniego przejścia sterów przez grupę Goity. Już miesiąc później Francja ogłosiła zawieszenie wspólnych działań z armią Mali i ograniczenie liczebności kontyngentu wojskowego w tym państwie. Junta wykorzystywała ten fakt do wzmocnienia antyfrancuskiej i antyzachodniej retoryki oraz do rozpoczęcia z Grupą Wagnera negocjacji mających na celu ściągnięcie rosyjskich najemników do kraju¹⁴. Dalsze zaostrzenie się stosunków między oboma państwami skutkowało wydaleniem z Mali

¹⁰ N. Gros-Verheyde, [Fiche-Mémo] *Quels sont les coûts communs des missions et opérations militaires de la PSDC en 2021–2022 (v2)*, B2 Le Quotidien de l'Europe géopolitique, 23.06.2022, club.bruxelles2.eu.

¹¹ Borrell: "The EU has failed to strengthen democracy in the Sahel", Africa News, 13.09.2023, africanews.com.

¹² N. Gros-Verheyde, *La task-force Takuba en quelques mots*, B2 Le Quotidien de l'Europe géopolitique, 7.04.2021, bruxelles2.eu.

¹³ J. Czerep, *Mali po zamachu stanu*, „Biuletyn PISM”, nr 217 (2149), 29.10.2020, pism.pl.

¹⁴ Ł. Maślanka, *Bez wyjścia – Francja wobec sporów z Mali i sytuacji w Sahelu*, „Biuletyn PISM”, nr 86 (2505), 30.05.2022, pism.pl.

francuskiego ambasadora (styczeń 2022 r.) oraz decyzjami Emmanuela Macrona o wycofaniu z tego kraju własnych sił i ogłoszeniu końca operacji Barkhane (listopad 2022 r.)¹⁵. Kryzys w Mali przyniósł też dekompozycję Takuby, gdyż poszczególni członkowie UE nie widzieli możliwości jej kontynuowania. Pogarszające się warunki w kraju nie doprowadziły dotychczas do przerwania unijnych misji (ani wojskowej, ani cywilnej), choć w kwietniu 2022 r. Josep Borrell oznajmił porzucenie niektórych działań szkoleniowych ze względu na brak gwarancji bezpieczeństwa ze strony rządu Mali i możliwość ingerencji wagnerowców.

Sytuacja skomplikowała się jeszcze bardziej w wyniku zamachu stanu w Burkina Faso ze stycznia 2022 r. Obalono wtedy prezydenta Rocha

” Zmiana sytuacji politycznej w Mali i Burkina Faso wywołała pytania o sens dalszego zaangażowania wojskowego w Sahelu.

Marca Christiana Kaborégo, a do władzy została wyniesiona junta pod przywództwem pułkownika Paula-Henriego Sandaogo Damiby¹⁶. Ten utrzymał się tylko przez osiem miesięcy – we wrześniu 2022 r. nastąpił kolejny zamach stanu, który doprowadził do przejścia rządów przez kapitana Ibrahima Traorégo. Podobnie jak w Mali drugi przewrót doprowadził do władzy oficerów o jednoznacznie antyzachodnim nastawieniu, co skutkowało usunięciem z kraju sił francuskich oraz zbliżeniem z Rosją i Turcją. Reakcja UE ograniczyła się do potępienia puczu.

Zmiana sytuacji politycznej w Mali i Burkina Faso wywołała pytania o sens dalszego zaangażowania wojskowego w Sahelu i – w razie jego kontynuacji – o miejsce stacjonowania sił państw europejskich. Zwolennicy obecności UE w regionie wskazywali na Niger¹⁷. Jego prezydent Mohamed Bazoum został wybrany na drodze demokratycznej oraz zamierzał przeprowadzić reformy wzmacniające państwo i praworządność. Stąd decyzje o przeniesieniu części oddziałów misji Takuba i Barkhane do tego kraju oraz o uruchomieniu przez Unię kolejnej – EUMPM Niger. Plany te pokrzyżował zamach stanu, do którego doszło w lipcu 2023 r. W jego wyniku Bazoum został odizolowany w areszcie domowym, a władzę przejęła wojskowa junta pod przywództwem generała Abdourahamane’a Tchianiego¹⁸. Zawiesiła ona konstytucję i od początku przyjęła wrogą w stosunku do Zachodu – a zwłaszcza Francji – retorykę. Zarówno państwa unijne, jak i sąsiedzi Nigru skupieni w ECOWAS wprowadzili sankcje względem tego kraju i zaczęli poważnie rozważać interwencję wojskową, do której miały zachęcać Francja, Nigeria i Senegal. Ostatecznie nie doszła ona do skutku, na co wpłynęła sceptyczna postawa USA (na terenie Nigru stacjonuje ok. 1,1 tys. amerykańskich żołnierzy), Niemiec i Włoch (na mocy współpracy bilateralnej w Nigrze przebywało ok. 300 włoskich wojskowych). Opowiedzeniem się po stronie junty zagrozili również pucyści z Mali i Burkina Faso, co generowało niebezpieczeństwo rozpętania wojny na skalę regionalną.

24 września 2023 r. Paryż zapowiedział wycofanie z Nigru swoich oddziałów wojskowych (bazuje tam ok. 1–1,5 tys. francuskich żołnierzy) i ambasadora. Przewrót skłonił też UE do zawieszenia misji, a wszelkie wypłaty unijnych środków wstrzymano. Wymuszone zmniejszanie obecności państw członkowskich i samej UE w Sahelu wiąże się także z rosnącą aktywnością Grupy Wagnera i Rosji w zakresie kształtowania antyzachodnich nastrojów opinii publicznych i elit wojskowych państw regionu¹⁹. W unijnych dyskusjach przeważa zdanie, że rosyjskie zaangażowanie ma charakter oportunistyczny: Kreml wybiera na partnerów kraje słabe, pogrążone w wewnętrznym chaosie i gotowe – w zamian za zapewnienie ochrony nieposiadającemu legitymacji demokratycznej reżimowi – oferować atrakcyjne

¹⁵ M. Mainguet, *Tensions entre la France et le Mali: la crise diplomatique résumée en six actes*, Ouest France, 1.02.2022, ouest-france.fr.

¹⁶ J. Czerep, *Zamach wojskowy w Burkina Faso*, „Komentarz PISM”, nr 5/2022, 28.01.2022, pism.pl.

¹⁷ *Le Niger, «laboratoire» du nouveau dispositif militaire français en Afrique*, Le Point, 24.05.2023, lepoint.fr.

¹⁸ M. Le Cam, E. Barthelet, A. Sylvestre-Treiner, *Au Niger, autopsie d'un coup d'Etat*, Le Monde, 23.08.2023, lemonde.fr.

¹⁹ L. Rajaoarinelina, *Poutine l'Africain*, Fondation pour la recherche stratégique, 6.01.2023, frstrategie.org.

warunki eksploatacji swoich bogactw naturalnych. Ważną rolę w tej kooperacji odgrywa również pamięć o antykolonialnej polityce byłego ZSRR wobec Afryki w trakcie zimnej wojny²⁰. Za klasyczny przykład takiego modelu współpracy można uznać obecność Grupy Wagnera w Republice Środkowoafrykańskiej. Choć państwo to nie należy geograficznie do Sahelu, to także jest była kolonią francuską, a niechęć do niegdysiejszej metropolii nadbudowała ideologicznie współdziałanie lokalnych władz z wagnerowcami²¹. Scenariusz ten został powtórzony w Mali: pojawienie się rosyjskich najemników stało się przyczyną wycofania z kraju sił państw UE.

Antyzachodnia retoryka stale przewija się w lokalnych mediach, a powiązane z Grupą Wagnera firmy uczestniczą w manipulowaniu

» Rosjanie korzystają ze zmian politycznych w Sahelu – starają się połączyć falę rozczarowania Europą w regionie z własną polityką wobec Zachodu.

nastrojami za pomocą sieci społecznościowych. Również ostatniemu puczowi w Nigrze towarzyszyły akcenty antyzachodnie i prorosyjskie, lecz do tej pory nie doszło do nawiązania nowych form współpracy pomiędzy nim a Moskwą czy wagnerowcami. Wpływ na to ostatnie mogła mieć ograniczona skuteczność tej formacji w walce z grupami dżihadystycznymi (o czym świadczy wzrost liczby aktów terrorystycznych w Mali po wycofaniu z kraju wojsk państw europejskich). Nie ma też w tej chwili dowodów na udział Rosji czy tamtejszych najemników w kolejnych antyzachodnich puczach. Rosjanie korzystają przy tym z ich skutków – starają się połączyć fale rozczarowania Europą w Sahelu z własną polityką wobec Zachodu. Obecność wagnerowców w tej części Afryki to jeden z czynników przemaszających za wyjściem stamtąd sił członków UE, gdyż rodzi ryzyko prowokacji.

Perspektywy

Debata na temat celowości unijnego zaangażowania w Sahelu toczy się od kilku lat. Nacisk na kwestie bezpieczeństwa i potrzebę wojskowej stabilizacji regionu, będący efektem kryzysu migracyjnego i fali zamachów terrorystycznych w Europie z 2015 r., poddawano w kolejnych latach coraz ostrzejszej krytyce jako wybiórczy i niewystarczający. Opór względem nadmiernej „sekurytyzacji” podejścia do Sahelu nasilił się po zamachu stanu w Mali. Zauważono wówczas, że wzrost znaczenia i skuteczności lokalnych sił zbrojnych na skutek misji i operacji poszczególnych członków UE i jej samej nie musi przekładać się pozytywnie na wzmacnianie struktur państwowych i praworządność w regionie. Obecnie dyskusja skupia się na potrzebie zwracania większej uwagi na kwestie praw człowieka i rozwoju społeczno-gospodarczego. Nie odpowiada jednak na pytanie, co robić w sytuacji, gdy dotychczasowi partnerzy – legalnie wybrane i międzynarodowo uznane cywilne władze państw G5 Sahel – znikają w wyniku kolejnych zamachów stanu i ustępują miejsca wojskowym juntom o antyzachodnim nastawieniu. Wydaje się, że priorytetem powinna stać się troska, aby pieniądze podatników w UE – a tym bardziej sprzęt wojskowy – nie trafiały do wrogów jej i Zachodu. Funkcjonowanie unijnych misji cywilnych i wojskowych w regionie może więc odejść do historii lub przybrać charakter symboliczny.

Pogarszające się uwarunkowania dla unijnej obecności w Sahelu połączone ze zwiększającymi się wpływami mocarstw autorytarnych – Chin, Rosji i Turcji – na tę część Afryki nie powinny skłaniać UE do nadmiernej reakcji, grożącej zbytnim zaangażowaniem zasobów w regionie peryferyjnym z punktu widzenia jej gospodarczych i politycznych interesów. Aktywność dyplomatyczna powinna się raczej skoncentrować na włączeniu w stabilizację sytuacji dużych państw sąsiadujących z Sahelem (zwłaszcza Algierii, Maroka i Nigerii). Istotne jest również wzmocnienie komunikacji strategicznej UE w państwach regionu – także we współpracy z lokalnymi mediami. Jednocześnie obawa przed niekontrolowaną migracją może zachęcać rządy niektórych członków UE do nawiązywania półoficjalnych kontaktów z juntami i mobilizowania do tego Unii.

²⁰ M. Bartosiewicz, *Kontrolowany chaos: rosyjska polityka wobec Afryki*, „Komentarze OSW”, nr 534, 23.08.2023, osw.waw.pl.

²¹ Ł. Maślanka, *Francja wobec aktywności Rosji w Afryce*, „Biuletyn PISM”, nr 47 (1979), 17.03.2020, pism.pl.

Spadek obecności wojskowej krajów UE w Sahelu – choć wymuszony – może skłonić do dyskusji o rewizji priorytetów WPBiO. Pożądana byłaby refleksja nad zrównoważeniem zainteresowania południowym i wschodnim sąsiedztwem Unii. Należące do niej państwa Europy Środkowo-Wschodniej przez lata żyły w przeświadczeniu, że działania w ramach WPBiO w niewystarczającym stopniu służyły ich interesom bezpieczeństwa. Kluczowe znaczenie dla UE mają wynik wojny na Ukrainie oraz dążenie Rosji do podporządkowania sobie pozostałych państw poradzieckich z wykorzystaniem różnych instrumentów. W związku z tym, a także zagrożeniem, jakie FR stwarza dla Unii, jej działania w ramach WPBiO wobec wschodniego sąsiedztwa – rozszerzone po 24 lutego 2022 r. – powinny zostać jeszcze bardziej zintensyfikowane. Uwolnione wskutek zmniejszenia aktywności w Sahelu zasoby można przekierować na większe zaangażowanie cywilne i wojskowe w dziedzinie bezpieczeństwa względem Gruzji, Armenii czy Mołdawii oraz dalszy wzrost wsparcia dla Ukrainy.

Należy się też spodziewać, że sukces EPF zachęci państwa członkowskie do dalszego dofinansowywania tej inicjatywy, pozwalającej na posunięcia ad hoc. Przy okazji dysponowania środkami z instrumentu oraz uruchamiania misji cywilnych i wojskowych w Sahelu w większym stopniu powinno być jednak brane pod uwagę – ujawnione w wyniku zamachów stanu – ryzyko wspierania unijnymi pieniędzmi antyzachodnich junt wojskowych.

Warto także zastanowić się nad celowością rozwijania zdolności w zakresie reagowania kryzysowego. Grupy bojowe UE, rozwijane od lat pod kątem wykorzystania w tego typu scenariuszach, nigdy nie zostały w ich ramach użyte. Kompas Strategiczny przewiduje przeformatowanie do 2025 r. tych grup w Zdolności do Szybkiego Reagowania UE (Rapid Deployment Capacity, RDC), czemu będzie towarzyszyła rozbudowa struktur dowodzenia (MPCC). RDC mają liczyć do 5 tys. żołnierzy i uczestniczyć w regularnych i kosztownych ćwiczeniach (jak chociażby Livex, które odbyły się od 16 do 22 października w południowej Hiszpanii). Ograniczenie europejskiej aktywności w Afryce stawia pytania o zasadność lokowania tak poważnych zasobów w reagowanie kryzysowe, zwłaszcza gdyby miało ono prowadzić do konkurencji z wdrażaniem planowania obronnego NATO, które z perspektywy całej Unii powinno stanowić priorytet.

Mapa. Misje i operacje UE, ONZ i Francji w regionie Sahelu w latach 2013–2023

 Członkowie koalicji G5 Sahel:
Burkina Faso, Czad, Mali, Mauretania, Niger

 Antyzachodnie wojskowe zamachy stanu:
• Burkina Faso (styczeń 2022, wrzesień 2022)
• Mali (sierpień 2020, maj 2021)
• Niger (lipiec 2023)

 Państwa z potwierdzoną obecnością Grupy Wagnera:
Mali (od grudnia 2021)

Unijne misje wojskowe:

 EUTM Mali (od lutego 2013) –
szkoleniowa misja wojskowa UE z siedzibą w Bamako

 EUMPM Niger (od lutego 2023,
zawieszona z powodu zamachu stanu) –
partnerska misja wojskowa UE z siedzibą w Niamey

Unijne misje cywilne:

 EUCAP Mali (od stycznia 2015) –
cywilna misja budowania zdolności z siedzibą w Bamako

 EUCAP Niger (od lipca 2012) –
cywilna misja budowania zdolności z siedzibą w Niamey

Operacje ONZ:

 MINUSMA
Wielowymiarowa Misja Stabilizacyjna ONZ
w Mali (od czerwca 2013, w trakcie wycofywania)

Zakończone operacje wielonarodowe dowodzone przez Francję:

 operacja reagowania kryzysowego Serval
(od stycznia 2013 do lipca 2014) – Mali

 wielonarodowa misja Takuba (2020–2022) –
Burkina Faso, Mali, Niger

 antyterrorystyczna operacja Barkhane
(od sierpnia 2014 do listopada 2022) –
Burkina Faso, Mali, Niger

 Czad – zaplecze logistyczne operacji Serval, Barkhane i misji Takuba, a także miejsce dyslokacji wojsk po zamachach stanu w Burkina Faso, Mali i Nigerze

Źródła: OPEX – Opérations extérieures, Ministère des Armées, defense.gouv.fr; EUTM Mali, eutmmali.eu; EUMPM Niger, EEAS, eeas.europa.eu; EUCAP Mali, EEAS, eeas.europa.eu; EUCAP Niger, eucap-sahel.eu; MINUSMA, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, unic.un.org.pl.